

Gunhildkorset og Ribe Domkirke

Af Tage E. Christiansen

I Ribe Bispekrønike, som Helge Søgaard i 1973 oversatte til disse Aarbøger, berettes om Biskop Olav (Bisp 1204-14), at han foruden at øge Bispegodset gav sin Kirke en Homiliebog (dvs. en Prædikensamling) og et Krucifiks af Hval eller (og det snarere) Hvalros-Tand («de dente ceti»)¹ Da Hvalrostand, Nordeuropas Surrogat for Elfenbenet, paa vore Breddegrader laa i en forholdsvis beskednen Prisklasse, maa det være Krucifiksets kunstfærdige Udskæring, som har gjort denne Gave mindeværdig.

Biskop Olavs Krucifiks er ikke bevaret – eller er det? Efterhaanden har den Opfattelse bredt sig, at det var Gunhildkorset, nu et af Nationalmuseets prægtigste Stykker, som Olav skænkede Ribe Domkirke. Francis Beckett, der har beskæftiget sig mere indgaaende end nogen anden med Gunhildkorset, er dog uden Lod eller Del heri. Endnu da han i 1924 i »Danmarks Kunst« sidste Gang skrev om Korset, nøjedes han med at konstatere, at det maatte have haft hjemme i et af Middelalderens danske Sakristier, uvist hvilket.² Men i 1948, da Gunhildkorset sendtes paa Udstilling i London, var det kommet dertil, at man tog det for en given Sag, at dette Sakristi var Ribe Domkirkes. I Kataloget anføres Korsets tidligere Hjemsted uden Forbehold som »Ribe Cathedral. Jutland«.³

I en Række Afhandlinger fra 50'erne – deraf en i disse Aarbøger – gik Victor Hermansen et Skridt videre og identificerede Biskop Olavs Kors med Gunhildkorset.⁴ I den første Afhandling endnu tøvende og forsigtigt: »Hvis det er rigtigt at identificere – –«; i den sidste med alle Reservationer kastet over Bord: »Der kan nemlig ikke være Tvivl

om, — — —«. At Gunhildkorset, der maa være udført omkring 1100, først et Hundrede Aar senere via Biskop Olav kom til Domkirken, forklares paa sindrig Vis. Ifølge Bispekrøniken var Olav indtil sin Udnævnelse til Biskop i Ribe Notar hos Valdemar Sej. Er Gunhildkorset som en Raritet og med Tiden som en Antikvitæt forblevet i Kongehusets Eje, kan Olav — mener Hermansen — have modtaget det til Belønning for tro Tjeneste.

Noget saadant er vel ikke helt og aldeles utænkeligt, men Forklaringen er dog paa den anden Side saa søgt, at den kun kan tages alvorligt, saafremt det ad anden Vej kan godtgøres, at Gunhildkorset fra Begyndelsen af 1200-Aarene og fremefter har tilhørt Ribe Domkirke. Og hermed er vi tilbage ved Spørgsmaalet om, hvorledes Korset er blevet sat i Forbindelse med netop denne Kirke.

Saa vidt jeg kan skønne, ligger Hunden begravet i Lis Jacobsens og Erik Moltkes Værk om Danmarks Runeindskrifter, hvis Tekstbind — et Aar efter Atlasbindet — udkom i 1942. Her, hvor al ældre Omtale af Gunhildkorset, haandskreven som trykt, er registreret i en saakaldt Indskriftbibliografi, nævnes en Tegning af Korset i Resens Danske Atlas (Fig. 1), og under Henvisning dertil siges lidt senere, at »Resen henfører det til Ribe«. ⁵

Som det vist er almindeligt kendt, lykkedes det ikke Peder Hansen Resen (1625-88) selv at faa Styr paa det gigantiske Materiale, han havde indsamlet til sit »Atlas Danicus«, og hvoraf nu kun enkelte, tilfældige Brudstykker er bevaret i Original. Hvorledes hans Værk alligevel er blevet overleveret, om end i stærkt forkortet Form, er senest udredet af Ib Rønne Kejlbo. ⁶ Som andre før ham er Kejlbo af den Opfattelse, at den Resen-Afskrift, ⁷ hvori Tegningen af Gunhildkorset findes, er tilvejebragt af Arkitekten og Antikvaren Laurids Lauridsen de Thurah (1706-59). I Modsetning til andre Afskrifter, hvori der kan være indklæbet originale Tryk af de Kobberstik og Træsnit, Resen havde

ladet udføre til sit Atlas, bestaar Illustrationerne her i Hovedsagen af haandtegnede Kopier. Maaske er ogsaa Tegningen af Gunhildkorset en saadan Kopi, hvad Victor Hermansen uden videre antog var Tilfældet.⁸ Men da der vistnok ikke kendes noget Tryk af et Resen-Træsnit af Gunhildkorset, staar ogsaa den Mulighed aaben, at Thurah selv har ladet Korset aftegne. Det havde paa hans Tid længe befundet sig i Kongens Kunstkammer, og for Thurah, Kongens Generalbygmester, kan Adgangen til dette i vore Øjne ejendommelige Museum ikke have været vanskelig.⁹

Afgørende i denne Sammenhæng bliver derfor den Passage i Resens Tekst, som Tegningen skal illustrere, og som hverken Udgiverne af Danmarks Runeindskrifter eller Victor Hermansen synes at have taget sig Tid til at læse grundigt igennem. Den lyder – oversat lidt frit fra Latin – saaledes:

*Til de Seværdigheder, som man den Dag i Dag kan be-
trachte i Domkirken, hører et Krucifiks i Biskop Ivers Kapel.
Kapitlets Dekan Hans Svanning gav Ordre til, at dette Kru-
cifiks skulde flyttes herfra til et uanseligt Sted. Men i
Drømme blev han af en Skikkelse, som jeg ikke ved nær-
mere Besked om, truet med Død og Fordærv, hvis han
ikke lod det forblive paa dets gamle Plads. Slagen med
Rædsel bragte han det da tilbage til det Sted, han havde
fjernet det fra. Om samme Krucifiks berettes, at nogle
Skoledrenge, som havde skaaret Neglene af det, mistede
deres egne Negle paa selv samme Vis. Skønt alt dette rig-
tignok smager af Papisternes Lyst til at opdigte Mirakler,
gengiver jeg det alligevel paa den Maade, det er blevet mig
fortalt.*

Som det umiddelbart fornemmes, kan det her umuligt dreje sig om det lille Gunhildkors.¹⁰ Tegningen af dette

maa simpelthen være galt anbragt i Thurahs Resen-Afskrift. Men ønsker man et mere haandgribeligt Bevis, lader det sig præstere. I 1650 udgav Præsten Hans Jensen Svaning (1600-76) – en Dattersøn af den Ribe-Dekan, Historikeren Hans Svaning (ca. 1500-84), som Resen lader manipulere med Krucifikset i Ribe Domkirke – en Art Danmarks-Historie »Chronologia Danica«. I en Note til Skildringen af Svend Estridsens Historie omtaler han Gunhildkorset saa tilpas udførligt, at han eller hans Hjemmelsmand selv maa have set det.¹¹ Det opbevares, fortæller han, blandt andre Kostbarheder »i Pinakoteket« hos Fru Sophie Brahe, Hr. Holger Rosenkrantz' Ægtefælle, og Oplysningen er saa præcis, at der skal meget tvingende Grunde til for at drage den i Tvivl. Da Svanings Bog udkom, havde Sophie Brahe (1578-1646) været død i fire Aar, men at hun og ikke »den lærde Holger« (1574-1642), som var den egentlige Samler paa Rosenholm,¹² nævnes som Ejer af Korset, tyder paa, at Svanings Oplysning stammer fra de faa Aar, hvori hun sad Enke. Sammenhold nu hermed, at Resen, der først en Snes Aar senere begyndte at indsamle Materiale til sit Atlas, fortæller, at det underfulde Krucifiks i Ribe da stadig var at se i Domkirken.

I 1974 var Gunhildkorset for anden Gang paa Udstilling i London, og kort forinden havde Ribe-Myten faaet en ny Drejning. I et Pragtværk fra 1972 om tidlig-middelalderlige, engelske Elfenbensskæringer, hvortil Gunhildkorset henregnedes, lod Udstillingens Arrangør, den engelske Kunsthistoriker John Beckwith, Korset komme til Ribe Domkirke, *efter* at det havde været i Sophie Brahes Eje.¹³ Uden Bistand fra dansk Side kan denne Kombination næppe være blevet til, men Beckwith's danske Raadgiver har glemt at forsyne ham med en Forklaring paa, hvorfor Domkirken i saa Fald skulde videregive Korset til en Privatmand. Det var paa en Auktion, som Amtmand Hugo Lützow (1617-93) i 1684 afholdt i København over sine

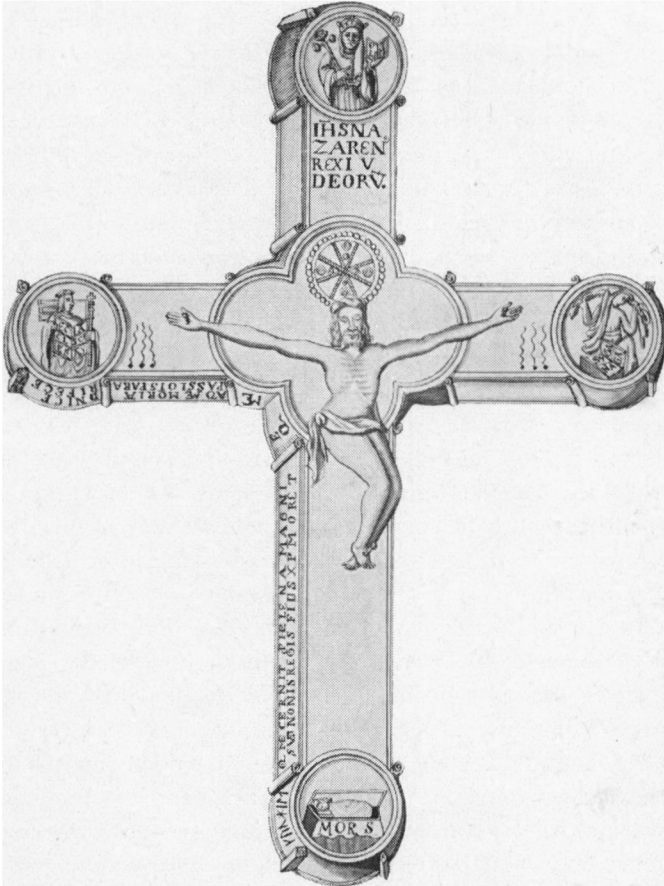

Fig. 1. Gunhildkorset. Tegning i Laurids de Thurahs Afskrift af Resens Danske Atlas.

Rariteter, at Gunhildkorset erhvervedes til det kongelige Kunstkammer.¹⁴ Da Amtmanden ikke ses at have haft nogen som helst Tilknytning til Ribe, er det nok saa rimeligt at antage, at han har faaet Korset med sin Hustru i første Ægteskab, Ide Rosenkrantz (1639-66). Hun var Sønnedatter af Sophie Brahe.

Om Gunhildkorset har John Beckwith, sikkert mere paa egen Haand, yderligere fremsat den Tanke, at det oprindeligt er skænket til en kirkelig Stiftelse i England og først ved en senere Lejlighed bragt til Danmark.¹⁵ Udgangspunktet for denne Opfattelse er utvivlsomt den stærke Samhørighed med Tidens engelske Kunst, som efter hans og andre Kunsthistorikers Skøn præger Gunhildkorsets Skæringer. At en Kunstner, der – som Gunhildkorsets Mester – bar Navnet Liutger, kan have været engelsk, er efter Beckwith's Mening ingenlunde usandsynligt.¹⁶ Og videre har Beckwith for at faa Regnestykket til at gaa op paa, at Danskerne førte rige Skatte fra Abbedierne i Peterborough og Ely med sig, da de i 1070 satte Kursen hjemad efter et mislykket Forsøg paa at fravriste Vilhelm Erobreren Herredømmet over England. En Storm paa Nordsøen splittede Flaaden, saa nogle af Skibene maatte søge Havn i Norge, andre i Irland. De Skibe, som naaede til Danmark, havde foruden meget andet et Alter-Frontale, nogle Skrin og nogle Kors om Bord. Disse Ting blev bragt til en kongelig By, hvis Navn desværre er udeladt i den engelske Krønike, og her overdraget til den derværende Kirke.¹⁷ Blandt dem skal altsaa Gunhildkorset have været.

Ogsaa om denne Idé gælder, at den ikke uden videre kan afvises, men omvendt ikke kan paaregne større Interesse, med mindre den kan understøttes fra andet Hold. Og her kniber det.¹⁸ Som det er vel bekendt, strøede Svend Estridsen om sig med uægtefødte Børn; Gunhild var eet blandt de mange. Men Indskriften paa Korset, hvori »Helena, som ogsaa kaldes Gunhild«, omtaler sig selv som »Svend den Stores Datter« synes at forudsætte, at Gunhildkorset er skabt i et Milieu, hvor Navnet »Svend den Store« havde Klang. Det kan det vanskeligt have haft i England paa denne Tid. Efter alt at dømme satte Svend Estridsen ikke sin Fod paa engelsk Jord siden de kritiske Aar omkring Hardeknuds Død i 1042.¹⁹

Alt vel overvejet er der saaledes næppe Grund til at tvivle om, at Gunhildkorset fra første Færd har haft sin Plads i en dansk Kirke. Men at denne Kirke skulde være netop Ribe Domkirke, er en Tanke, der synes opstaaet ved en Tilfældighed, og som formodentlig aldrig vil kunne ledes i Bevis.

NOTER:

1. Helge Søgaard: Ribebispekrønike, Fra Ribe Amt XVIII, S. 270. Den latinske Originaltekst er udgivet af Ellen Jørgensen i Kirkehistoriske Samlinger, 6. Rk. I, S. 23-33.
2. Francis Beckett: Danmarks Kunst I (Kbhvn. 1924), S. 251-55.
3. Danish Art Treasures through the Ages (1948), Kat. Nr. 89, S. 48.
4. Victor Hermansen: Absalon – vor første Privatsamler, Danske Museer I, S. 8; samme: Fortidsminder og Kuriositeter i Danmarks Middelalder, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1954, S. 225; samme: Antikvarer i det gamle Ribe, Fra Ribe Amt XIV, S. 594 ff.
5. Lis Jacobsen og Erik Moltke: Danmarks Runeindskrifter, Text (Kbhvn. 1942), Kat. Nr. 413, Sp. 481-84.
6. Kobberstikkene fra Peder Hansen Resen Atlas Danicus 1677, udgivet med efterskrift og kommentarer af Ib Rønne Kejlbo, Kbhvn. 1974.
7. Uldall 186, fol.; Det kongelige Bibliotek. Tegningen findes i Bind VI, S. 622. Beskrivelsen af Ribes Kirker fylder Siderne 616-25.
8. Billedteksten i Fra Ribe Amt XIV, S. 595: Tegning fra o. 1670 i Resens Atlas. Kgl. Bibliotek.
9. Tegningen i Thurahs Resen-Afskrift kan ikke gaa tilbage paa Kobberstikket af Gunhildkorset i Museum Regium, ed. Holger Jacobæus (Kbhvn. 1696), Tavle XIII, Fig. X. Stikket, som er genoptrykt i den af Johannes Laverentzen besørgede Anden-Udgave (Kbhvn. 1710), er helt en face og viser derfor – i Modsætning til Tegningen hos Thurah – ikke Korsets Runeindskrift.
10. J. Kinch formoder da ogsaa, at Resens Beretning maa gaa paa Domkirkens store – stadig bevarede – sengotiske Krucifiks (Ribe Bys Historie og Beskrivelse indtil Reformationen (Ribe 1869), S. 583). Den samme Opfattelse – og her helt uden Betænkning – kommer allerede til Udtryk hos Peder Terpager (Ripæ Cimbricæ Descriptio (Flensborg 1736), S. 331 ff.). Antagelig bygger Terpager direkte paa Ribe-Traditionen. Hans Fortælling om den ulykkelige Flytning afviger fra Resens ved ikke at gøre nogen navngiven Person ansvarlig for Forseelsen.
11. Hans Jensen Svaning: Chronologia Danica (Kbhvn. 1650), S. 73.

- Svanings eget Haandeksemplar med Antegnelser findes i Det kongelige Bibliotek (Gl. kgl. Saml. 803, fol.). Jeg skylder at tilføje, at ogsaa Svanings Omtale af Gunhildkorset naturligvis er nævnt i Danmarks Runeindskrifter, hvis Forfattere imidlertid ikke indlader sig paa en Vurdering af de Oplysninger, som de registrerer i Indskriftbibliograferne.
12. J. Oskar Andersen: *Holger Rosenkrantz den Lærde* (Kbhvn. 1896), S. 284 f.
  13. John Beckwith: *Ivory Carvings in Early Medieval England* (London 1972), Kat. Nr. 43, S. 127.
  14. Auktionskataloget findes paa Det kongelige Bibliotek i en Samling af Kataloger over Bogauktioner, Bd. VII, Nr. 17. Korset er registreret i Katalogets 2. Afd., S. B 3r. Jvf. om Erhvervelsen til Kunstammeret: *Kongelige Kammerregnskaber fra Frederik III's og Christian V's Tid*, ed. Emil Marquard (Kbhvn. 1918), S. 298.
  15. Det i Note 13 anførte Arbejde, S. 127, og Udstillingskatalog med samme Titel (London 1974), Kat. Nr. 27, S. 45.
  16. Se om dette Navn: *Danmarks gamle Personnavne, I, Fornavne*, Sp. 850.
  17. *The Peterborough Chronicle 1070-1154*, ed. Cecily Clark, Second Edition, (Oxford 1970), S. 2 f. Dansk Oversættelse: Torsten Dahl: *Den oldengelske Krønike i Udvalg* (Kbhvn. 1936), S. 75 ff.
  18. Om end den gængse Datering af Gunhildkorset til ca. 1100 ikke bør tages for haandfast, synes det dog tvivlsomt, om Korset kan være udført før 1070. Selv daterer Beckwith det i sine anførte Arbejder til ca. 1075.
  19. Den i Note 17 anførte Peterborough-Krønike beretter ganske vist, at Kong Svend kom til England i 1070, men Meddelelsen staar næppe til Troende. Krøniken, der først er nedskrevet efter 1121, maa, hvad almene, ikke specifikt lokale Efterretninger angaar, vige til Fordel for ældre Versioner af den angelsaksiske Krønike, som den netop for disse Efterretningers Vedkommende bygger paa. Ingen af disse Versioner nævner Kong Svend som Deltager i det danske Togt mod England 1069-70, der siges at være anført af tre af hans Sønner og hans Broder Asbjørn.

Tage E. Christiansen, født 1918. Mag. Art. Inspektør ved Nationalmuseet og Lektor ved Københavns Universitet. Adresse: Skipperstræde 14, 2791 Dragør.